

KIRGIZİSTAN'DA BOLŞEVİK KOMİTELERİN KURULMASI VE KIRGIZLAR

Ebubekir GÜNGÖR*

Öz

Türkistan'ın Rus istilasına uğramasından sonra Kırgızlar, Çarlık Rusyası yönetimine Türkistan Askeri Valiliği sınırları dâhilinde bağlanmışlardır. Mezkur valilik içerisinde Kırgızlar, yoğun olarak Fergana ve Yedisu eyaletlerinde yaşamaktaydılar. Ekim 1917 Bolşevik İhtilali, Kırgızların Çarlık yönetimine karşı sürdürdükleri mücadelenin mahiyetini değiştirmiştir. Rusya'da yaşanan merkezi otorite boşluğu Kırgızlara daha geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Rusya içerisinde yaşayan diğer Türk boyları ile birlikte hareket etmişler, siyasi, milli, kültürel, dini ve ekonomik haklarını elde etme yolları konusunda yoğun bir çaba ortaya koymuşlardır. Bolşevik ihtilalini amaçları doğrultusunda, halkın Çarlık döneminde aldığı yaraları sarmak için fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Bolşevikler ise bölgede kalıcı olunabilmesi için yerel aydınlar ve halka daha fazla imkan vermek zorunda kalmışlardır. Bolşeviklerin, 1920 yılına kadar eski Çarlık coğrafyasında iç savaşı kazanmak suretiyle üstün duruma gelmeleri, Kırgızların yaşadığı bölgeler başta olmak üzere, Türk boylarının aleyhine bütün Türkistan'da tekrar merkezi otoritenin güçlenmesinin yolunu açmıştır. Kırgız coğrafyasında ihtilaller ve işgaller, Ruslar tarafından organize edilmiş, yönetilmiştir. Kurulan Sovyet idaresine yerel halk, mecburen ve kısıtlı bir şekilde dahil edilmiştir. Kırgızistan'da Bolşevikler için dayanak olan Rus nüfusu azınlık durumunda kalmıştır. Bu sebeple Bolşevikler, komitelerin kurulması sürecini ve kadrolaşmayı askeri ve silahlı baskıyı bölgede iktidarını yerleştirmek için araç olarak kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız, Bolşevik İhtilali, Kırgızistan, Komünizm

FORMING BOLSHEVIK COMMITTEES IN KYRGYZSTAN AND KYRGYZS

Abstract

After the invasion of Turkistan by the Russians, Kyrgyz lands were annexed to the Turkistan Military Governorship under the Czarist Russian administration. The Kyrgyz people densely populated Fergana and Yedisu regions within the mentioned governorship. The Bolshevik Revolution in 1917 changed the characteristics of the Kyrgyz resistance against the czarist administration. Declining central authority in Russia enabled Kyrgyzs to have a wider space to move. They collaborated with other Turkish groups in Russia and they made a great effort to receive political, national, cultural, religious and economic rights. They used the Bolshevik Revolution as an opportunity to overcome the sufferings

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Yozgat/Türkiye. ebubekir.gungor@bozok.edu.tr

of the Czarist administration. The Bolsheviks had to give more rights to local intellectuals and people in order to become durable in the region. By 1920, the Bolshevik won the war in the former Czarist regions and took the control. Thus, they began to establish the central authority in Turkistan by limiting all Turkish groups. The invasions and revolutions in the Kyrgyz regions were organized and led by the Russians. The local people were forcibly included in the Soviet regime, but their role was limited. Russian population, the basis of Bolshevik regime, remained in minority in Kyrgyzstan. Thus, the Bolsheviks used military repression as a tool for founding committees and placing their cadres in the region.

Keywords: *Kyrgyz, Bolshevik Revolution, Kyrgyzstan, Communism.*

Giriş

Çarlık Rusya'sının İtilaf Devletleri safında girmiş olduğu I. Dünya Savaşı, beklenenden uzun sürmüştür. Bu sebeple yönetimin, ağır ekonomik problemlerle karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Cephelerden gelen kötü haberler ile siyasi kampanyalar yoğunlaştığı için, Rus siyasi ortamı daha da karmaşık hale gelmiştir. Kıtık halini alan ekonomik şartlarla Şubat ayında Petersburg'daki fabrikalarda grevlerin sayısı artmış, karışıklıklar ve gösteriler başlamıştır. 26 Şubat'ta Petersburg şehri Viborg kısmının ayaklanan işçiler tarafından işgal edilmesi, Çarın durumunu zora sokmuştur. İşgali bastırmak için gönderilen birliklerin, işgalcilere katılması sonucu durumun kötüleşmesi üzerine, karışıklıkların kaynağını Duma olarak gören Çar II. Nikolay, 26 Şubat'ta Duma'nın dağıtılması kararını almıştır. Duma'nın dağıtılma haberi, karışıklıkları daha da artırmış, muhalifler Eser, Kadet ve Menşeviklerin katılımıyla güçlenerek, ihtilale dönüşmüştür. Askeri birliklerin cephede oluşu, Çar'ın önlem almasını zorlaştırmıştır. İhtilali meşrulaştırmak isteyen muhalifler tarafından, 27 Şubat'ta IV. Duma'nın sabık Kadet, Menşevik ve Eser Partisi (Demokratlar) vekillerinin seçtiği Rodzyanko başkanlığında, hükümet işlerini yürütmek üzere "Geçici Komite" kurulmuştur. Aynı zamanda Duma'da temsilcisi bulunmayan Sosyalistler de İşçi ve Asker Sovyet'i adı altında örgütlenmişlerdir. Geçici Komite, 2 Mart tarihinde Knez Lvov'un başkanlığında Geçici Hükümete dönüştürülmüştür. Bu gelişmeler üzerine Çar II. Nikolay tahttan çekildiğini, yerine kardeşi Mihail'i varis bıraktığını açıklamıştır. Ancak karmaşanın artmış olmasından korkan Mihail'in, çarlığı kabul etmemesi üzerine Çarlık rejimi yıkılmış (Kurat, 2010:434), yönetim geçici hükümetin eline geçmiştir.

Çarlık rejiminin yıkılması sonucu, demokrat ve sosyalist vekillerden oluşan bir Hükümet'in kurulmasına sebep olan Şubat ihtilali, bu rejime karşı uzun bir mücadele sürecinden gelen Kırgız aydınlarını sevindirmiştir (Çokayoğlu, 1933:8). Bu süreçte bütün Türkistan Ceditçileri Rusya'daki gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. 1916 bağımsızlık mücadelesi sebebiyle Doğu Türkistan'a kaçmak zorunda kalan Kırgız aydınları, ihtilal haberini alır almaz Kırgızistan veya dönemin merkezi öneme sahip şehri, Almata'ya geri dönmüşlerdir (KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 188:47; KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 110:3; KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 2744 s. 23; KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 2743:7.). Bu arada Ceditçiler yayın organları sayesinde yaptıkları haberlerle halkı, Şubat İhtilali sonrası kurulan yeni hükümeti destekle-

meye teşvik etmişlerdir (Taymas, 1947:24). Rus merkezi otoritesinin dağılması ile ortaya çıkan yeni siyasi ortam, aydınların hareket ve gücünü artırmıştır. Bu sebeple Türkistan Ceditçileri, Şubat İhtilalini milli bağımsızlık mücadelesinin önemli aşamalarından biri olarak değerlendirmeye itmiştir. Onlara göre, ihtilal Türklerin toprak, milli kültür, siyasi haklar, eğitim, demokrasi gibi problemlerinin çözülmesine katkı sunacaktır. Ayrıca, Türkistan'a Rus göçü duracak ve Çarlık döneminde Müslümanlara yapılan haksızlıklar son bulacaktır. Bu sebeple, Şubat İhtilali sonrasında Geçici Hükümet'in işbaşına geçmesiyle birlikte, Türkistan aydınlarının büyük çoğunluğu Hükümet'in yanında yer almışlardır. Ancak, Şubat İhtilali ile kuvvetlenen, muhatap alınabilecek Eser, Menşevik ve Bolşevikler Türklerin milli güçlere dayalı özerklik veya bağımsızlıklarına karşı hareket etmişlerdir. Böylelikle beklentilerinin tamamı boşa çıkmıştır.

Bütün bu durumun yanı sıra, geçici hükümetin eski Çar memurları (Türkistan Genel Askeri Valiliği) ile yönetime devam etmesi ve çözüm için somut adımlar atmaması üzerine aydınlar, milli arayışlara yönelmek durumunda kalmışlardır. İhtilal sürecinde gelişen siyasi olayları, milli çıkarlar doğrultusunda tartışıp, Rusya Türkleri arasında birliğin sağlanması için kongre ve kurultaylar toplamışlardır.¹ Bu girişimin sonucu olarak, Ceditçi aydınların çoğunlukta bulunduğu Şura-i İslam teşkilatı tarafından 16–21 Nisan 1917 tarihleri arasında toplanan *Bütün Rusya Müslümanları Kurultayı*'nda, Rusya Müslümanlarının birlikte hareket etmesini sağlayabilmek amacıyla tüm Türk gruplarının temsil edileceği şekilde 30 kişiden oluşan bir *Milli Şura* heyeti oluşturulma kararı alınmıştır (Devletşin, 1981:144). Ancak bu karar gerçekleştirilememiştir. Zira Tatar Türkleri İdil–Ural Otonom Cumhuriyetini, Başkurtlar Başkurt Otonom Cumhuriyetini, Azeri Türkleri Azerbaycan Cumhuriyetini, Kırım Türkleri Kırım Otonom Cumhuriyetini, Kazaklar Kazak Otonom Cumhuriyetini, Özbekler Hokand Otonom Cumhuriyetini kurmak istemişlerdir (Saray:143). Kızıl ordu karşısında yalnız kalan Şura-i İslam hareketi direnememiş, bu sebeple Rusya Müslümanları arasında birlik gerçekleştirilememiştir.

Durum böyleyken Kazaklar kendi aralarında önce yerel kongreler, arkasından da bir Genel Kazak Kongresi düzenleyerek, Alaş Orda Hükümeti'ni kurduklarını açıklamışlardır (Amancolova, 2009:42). Özbekler ise Türkistan Genel Valiliği topraklarını kapsayan bir devlet kurma çabasına girmişlerdir. Bu girişimlerin sonucu olarak Özbekler arasında Kadimci ve Ceditçi olmak üzere iki siyasi grup etkin hale gelmiştir. Bunlar Ceditçiler'den oluşan gurubun başında Münevver Kari'nin bulunduğu İslam Şurası ve Şir Ali Lapin'in liderlik ettiği Kadimciler'den oluşan *Ulema Cemiyeti*'dir (Abdullayev vd., 2000:78). İslam Şurası, Türkistanlıların çoğunlukta olduğu otonom bir meclis kurmaya çalışırken, Ulema Cemiyeti Rusya'daki federatif sisteme uygun, Rusların çoğunlukta bulunacakları meclise bağlı bir İslam adliyesi kurulmasını yeterli görmüştür. Ancak daha sonra Rus örgütlenmeler

1 Bütün Rusya Müslümanları Kurultayı: Çarlık Rejiminin yıkılmasından sonra kurulan Geçici hükümetin bütün milletlere eşitlik verileceği şeklindeki açıklamasının ardından harekete geçen Rusya Türk grupları önce Mart ve Nisan aylarında kendi aralarında küçük kurultaylar düzenleyip isteklerini belirledikten sonra 1-11 Mayıs 1917 tarihinde Moskova'da 900 delegenin katılımıyla düzenlenmiştir (Devlet, 2011, s. 137).

karşısında tutunamayacaklarını anlayan Ulema Cemiyeti, İslam Şurası ile birlikte hareket ederek, Ekim 1917’de düzenlenen Türkistan Kongresinde Hokand (Türkistan) Özerk Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir (Kara, 2002:87). Bu girişimlerde yerel halkın desteğini de almaya özen göstermişlerdir. Bu sırada Buhara Emirliği’nde Osman Hoca ve Abdurrauf Fitrat önderliğinde Buhara Devleti kurulmuştur (Hayit:2004:260). Fergana (Güney) bölgesinde hakim olan Kırgız aydınları, İslam Şurası ve Ulema Cemiyeti’ne dahil olmak suretiyle Hokand Muhtariyetini, Yedisu ve Sır derya Kırgız aydınları Alaş Orda hareketi içerisinde Alaş Orda Muhtariyetini desteklemişlerdir (Cunuşaliev, 1993:33). Böylelikle Kırgız toplum bütünlüğü iki ayrı idareye mensup olarak, bölünmüştür.

1. KIRGIZ MİLLİ AYDINLARI VE BOLŞEVİKLER

Kırgızların bu milli hareketler yaşanırken mücadelenin dışında kalmadıkları görülmektedir. Kendi organizasyonları olmasa da diğer Türk halklarının vücuda getirdikleri teşkilatlar içerisinde yer almışlardır. Abdikerim Sıdıkov ve İşenaa-li Arabayev’in başını çektiği Kırgız aydınlar Alaş Orda kongrelerine katılmışlar ve Kırgızları özerklik için hazırlamaya çalışmışlardır. Arabayev, II. Genel Kazak Kongresi’nde Alaş Partisi’nin Kırgızlar arasında örgütlenmesinin sağlanmasında, Yedisu Bölge Komitesi Sekreterliği görevini kabul etmiştir (KRBMSDA, F. 10, op., 1, d. 31:3). Bu görev üzerine Arabayev, Bişkek’e döndükten sonra aynı zamanda öğrencileri ve yakın arkadaşları olan A. Sıdıkov, D. Sooronbayev, K. Tıstanov, İ. Aydarbekov, Yusuf Abdrahmanov gibi Kırgız aydınların desteği ile Bişkek’te Alaş Partisi’nin, Bişkek Kırgız – Kazak şubesini 1917 yazında kurmuştur (KRBMSDA, F. 10, op., 1, d. 31:90;Kurmanov, 1997:45). Arabayev’in Kırgızlar arasında oluşturduğu bu örgütlenme kısa sürede önemli işler yapmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı sebebiyle bölgeyi, özellikle de Isıkgöl ve çevresini kasıp kavuran açlık sorunu ile sistemli bir şekilde mücadele edilmiştir. 1916 – 1917 yıllarında devam eden dünya savaşı, Rusya’da, Bolşevik İhtilali’nden sonra yaşanan iç savaş ve 1916 bağımsızlık mücadelesi sonucu yaşananlar ülke ekonomisinin çökmesine sebep olmuş, ayrıca kara ve demir yollarının harap edilmesiyle ulaşımın mümkün olmaması durumu daha da kötüleştirmiştir (İsakeev, 1932:48). Ayrıca bölge halkı savaş sebebiyle bütün üretimlerini devlete kaptırmıştır (Dunuşaliev, 1993:33). Üstelik yerli Kırgız - Kazak halkının büyük çoğunluğu Doğu Türkistan’a zorunlu göç etmek zorunda kalmış, geri dönenlerin evleri ve hayvanları Ruslar tarafından yağmalanmıştır (İsakeev, 1932:38-40). Kısacası halk ekmezsiz ve barınaksız zor durumda kalmıştır. Doğu Türkistan’dan dönüşlerin organize edilmesi, siyasi karmaşalar sebebiyle büyük bir problem haline dönüşmüştür.

Arabayev ve Sıdıkov, Alaş Partisi aracılığı ile ilk iş olarak, 1916 yılında Doğu Türkistan’a göç etmiş ve çok zor durumda olan Kırgız göçmenlerin tekrar dönmeleri ve onlara, Sovyet hükümetinin yardım etmesini sağlamak için çaba harcamışlardır (Ploskih, Kurmanov, Begaliev, 1999:30). Bu konuda Kırgızlara göre daha iyi örgütlenmiş olan Kazaklar’dan yardım almaya önem vermişlerdir (Maksutov, 2008:5). Arabaev, göçmenlerin zor durumlarını, diğer Türk boylarına ve yönetime duyurmak için gazetelerde göçmenler hakkında haberler yayınlattığı gibi kendi-

sinin de içinde bulunup desteklediği Kazak Gazetesi'nde, 17 Haziran 1917'de zor duruma düşen Kırgız halkına yardım edilmesini sağlamak amacıyla "Beçara Kırgız BoorunardıUnutpagıla" adıyla makale yayınlatmıştır. Yazısında, özellikle kardeş Kazaklar'dan yardım talebinde bulunulmuş (Arabayuuu, 1917:3), Kazak sosyalist liderlerden Turar Riskulov'un² başında bulunduğu İşçi ve Köylü Gençler Birliği'nin alt birimi olarak, yoksul halka yardım amacıyla Besin Maddeleri Komitesi kurulmuştur. Komite öncelikle Kazaklara yardım etmekle birlikte, diğer bölgelere de yardım edecek kadar ağını genişletmiştir (Adıgüzel, 2005:80). Bu talebi geri çevirmeyen Riskulov, Kırgız göçmenleri için önemli miktarda başta ekmek olmak üzere, çeşitli yiyecek maddeleri yardımında bulunmuştur. Ayrıca Arabaev, yine Riskulov aracılığıyla geçici hükümet tarafından el konulan göçmenlerin toprak ve hayvanlarının geri iade edilmesi çalışmalarında yer almıştır (Bektenov, 1988:7).

Zor durumda olan Kırgız halkına, yerel imkanları kullanmak suretiyle yardım etmeye çalışan Arabaev, Bolşevikler nezdinde de girişimlerde bulunmayı ihmal etmemiştir. Bu konuda bizzat Alaş Partisi'nin de desteğini alarak, Kırgızlar arasında oluşturduğu şube aracılığı ile Lenin'e mektup yazılmıştır. Arabaev'in Bişkek merkezli oluşturduğu Alaş Orda Partisi'nin Kırgız şubesine destek veren D. Baycanov, İ. Şaybekov, İ. Şabdanovlarla birlikte, merkezi hükümete gönderilmek üzere kaleme alınan mektupla Lenin'den, Bolşevik İhtilali'nden önce verdiği sözlerden biri olan halkların kendi geleceğine istedikleri şekilde yön verecekleri hakkından³ yerli halkın faydalanamadığı ve bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılması istenmiştir. Ayrıca Doğu Türkistan'a kaçan Kırgızların durumlarının kötülüğünden, göçmenlerin tekrar vatanlarına dönmelerinin önündeki zorlukların acilen giderilmesi gerektiğinden, göçmenlerin geri dönmelerinin kolaylaştırılmasını gerçekleştirecek bir komisyon kurulması ve tüzüğünün oluşturulmasıyla beraber komisyona göçmenler için kullanmak üzere maddi yardım yapılması gerektiğinden ve son olarak da Çin ile Sovyet yönetiminin diplomatik ilişkilerle göçmenlere yardım edilmesinin zorunlu olduğundan bahsedilmiştir (Ploskih, 1993:52). Bu mektup gönderildikten sonra, kısıtlı olsa da mültecilere

- 2 Turar Riskulov, 26 Aralık 1894'te Yedisu Vilayeti'ne bağlı olan Doğu Talğar'da doğdu. Babası Riskul Calkaydarulı, Ruslar aleyhinde ayaklanmalara katılmak suçu ile 1905 yılında Sibiryaya sürülmüştür. 1907-10 yılları arasında Merkez şehrinde Rus okulunda eğitim gördü. 1910 yılında Bişkek'teki Ziraat okuluna girdi. Taşkent'e giderek 1916 yılındaki ayaklanmaya katıldı ve hapsedildi. 21 Ekim 1917'de Evliya Ata şehir Sovyetlerinin başkanlığına seçildi. 1919'da Türkistan Komünist Partisi Müslüman bürosunun başkanı oldu. Aynı yıl Türkistan Sovyet Cumhuriyeti İcra Komitesinin Başyardımcısı seçildi. 1920'de Komünist Partisi Müslüman Bürosunun ve Türkistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İcra Komitesi Başkanı oldu. 1921-22 yıllarında Moskova'da Milliyetler Halk Komiserliğinde Muavin olarak çalıştı. 1923-24'te Türkistan Muhtar SSC Halk Komiserleri Şurasının Başkanı olarak görev yaptı. Bu tarihten sonra onu Moskova'da göz önünde bulundurmamak amacı ile Komünist Beynelmül Komitesinde Doğu Teşkilatları Başkan yardımcısı olarak görevlendirdiler. Moğolistan'da Komintern yetkilisi olarak çalıştı. 1930'larda Rusya Bakanlar Kurulu Başbakan Yardımcılığı görevinde bulundu (Adıgüzel, 2005).
- 3 3 Kasım 1917'de Rusya Halkları Deklarasyonu'nda halkların hakları, eşitlikleri, kurulan Sovyet devletinin yapısı ve dayandığı unsurlara yer verilmiş, işçi ve köylülere çeşitli garantiler yer almıştır. Bu deklarasyonda halkların birliği ve egemenliği, hiçbir etki altında olmadan kendi kaderlerini belirleme hakkı ve hukuku, milli sınırlamaların ve üstünlüklerin ortadan kaldırılması, Rusya sınırları içerisinde yaşayan tüm halkların kendi kültürlerini geliştirme ve yaşatma gibi bölümler bulunmaktadır (Semenov, 2001, s. 190).

yardım edilmiştir (Manaev, 2007:10). Kırgız aydınlarının kendilerine yardım edilmesi konusunda Lenin'e başvurmaları, Kızıl Ordu'nun Alaş Orda Hükümeti ve Türkistan Özerk Hükümeti'ni dağıtmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu açıdan milli aydınların, mecburen Bolşeviklere başvurduğunu düşünmek yerinde olacaktır. Ayrıca mektupta, milletlerin kendilerini yönetmeleri konusuna vurgu yapılması, Kızıl Ordu baskılarına olan eleştiri şeklinde değerlendirilebilir.

V. İ. Lenin, Arabayev'in gönderdiği mektubu Stalin'e (veya Kamenskiy'e) vermiştir. Üzerinde durulan problem, Moskova'nın onay vermesiyle 3 Şubat 1920'de Türkistan Merkez İcra Komitesi'nin altında ayrıca bir birim aracılığı ile çözülmeye çalışılmıştır (Ploskih, 1993:52). Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yedi-su Bölgesi İhtilal Komitesi'nin (REVKOM) içinde, sadece göçmen meselesi ile uğraşan bu komisyonun çalışmaları için vatanından ayrılıp giden halkın geri dönmesinin sağlanması amacıyla 50 milyon som ayrılmıştır (Dunuşaliyev, 1993:33). Arabayev ve Sıdıkov aynı zamanda bu komisyon içerisinde aktif rol almışlardır (Ploskih vd., 1999:30-31). Arabayev'in komisyon içerisindeki görevi, Çin hükümet organları ile gerekli görüşmelerin yapılması, Kırgız göçmenlerin vatanlarına dönmelerini zorlaştıran unsurları, gerekirse para kullanarak ortadan kaldırma, dönenlerin temel yiyecek ihtiyaçları, yerleşmeleri için gerekli yer ve toprak işlemede kullanılacak gereçlerin teminini sağlamaktır (Riskulova, 1993:48). Sıdıkov ve Arabayev, çalışmalarını büyük bir titizlik ve özveri ile yerine getirmişlerdir. Anlaşılacağı üzere, Kırgız milli aydınlarının Bolşevikler ile ilişkileri, halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması çabaları çerçevesinde şekillenmiştir. Onların Bolşevikler ile ideolojik bir yakınları bulunmamaktadır.

Arabaev, elde ettiği fırsatı, en iyi şekilde kullanmaya çalışmıştır. Dönen bütün göçmenleri iyi bir şekilde karşılayıp, ihtiyaçlarını giderdiği gibi Doğu Türkistan'a iki defa giderek, kalanların da dönmelerini sağlamaya çalışmıştır (Maksutov, 2008:6). Arabaev ve Sıdıkov'un özverili çalışmaları, kısa sürede sonuç vermiş, aynı yılın Nisan ayında Doğu Türkistan'dan Yedi-su bölgesine, 300 bine yakın Kırgız ve Kazak göçmeni dönmüştür (Dunuşaliyev, 1993:33). Arabayev ve Sıdıkov'un Alaş Hareketi ile ilişkilerinin yanı sıra, İ. Aydarbekov, T. Hudaybergenov, İ. Kobekov ve S. Muratalin gibi aydınlar, Alaş Sosyalist Eser Parti mensupları ile de yakın diyalog halinde olmuşlardır (Ploskih vd., 1999:31). Kırgız aydınlarının gerek Alaş Hareketi içinde, gerekse Sovyet komiteleri nezdinde milli meseleleri öncelikli olarak ele aldıkları açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla Kırgız aydınları için öncelik, milletin hayatının kolaylaştırılması ve her türlü problemin çözümlenmesidir. Ayrıca bu aydınların, Bolşevik veya sosyalist olmadıkları da anlaşılmaktadır.

2. KIRGIZ COĞRAFYASINDA BOLŞEVİK KOMİTELERİN KURULMASI

Kırgız milli aydınları İslam Şurası, Ulema Cemiyeti ve Alaş Orda hareketi içerisinde özerklik mücadelesi verirken Ruslar, yerel Sovyet komiteleri oluşturarak, halkı yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Ancak halk Türk aydınların başını çektikleri birliklere destek vermiştir. Ekim İhtilali merkezde gerçekleşmiş olmasına rağmen, Bolşevik iktidarı konusunda Türkistan'da herhangi bir değişiklik olmamıştır. Öyle ki 1920 yılına gelindiğinde bölgenin durumu, Bolşevikler açısından kritiktir. Ferga-

na'yı askeri güç ile ele geçiren M. V. Frunze, Lenin'e yazdığı mektupta; "Askeri güç ile kurulmuş olan Sovyet organlarının durumu kötüdür. Eğer Rusya'dan orta düzeyde işçileri buraya göndermezseniz, burada kalıcı olmak mümkün değildir"(Semenov, 1991:139) ifadeleri ile bölgedeki Bolşeviklerin durumunu özetlemektedir. Görüldüğü üzere, Türkistan halkı Bolşeviklere destek vermediği gibi işçi sayısı da Bolşevikleri iktidara getirecek güce sahip değildir. Ancak, ihtilalin Rusya merkezinde başarıya ulaşması, Türkistan'daki (Taşkent) siyasi durumu değiştirmeye başlamıştır.

Türkistan'da aydınlar, milli özerklik için mücadele ederken, Rus Eser ve Menşevik organizasyonların bir kısmı birleşmiş, Türkistan Genel Askeri Valiliğini lağvetmek suretiyle Türkistan'ın merkezi olan Taşkent'i ele geçmişlerdir. Taşkent'ten Hokand şehrine gelmek zorunda kalan milli aydınlar, Ruslar karşısında ordu kurmak için girişimlerde bulunmuşlar, ancak ekonomik zorluklardan dolayı başarılı olamamışlardır.⁴ Bolşevik Ekim devriminden sonra daha güçlenen Kızıl Ordu tarafından Hokand şehri kuşatılarak, Milli Hokand Muhtariyeti, halkın desteğine rağmen baskı ile dağıtılmıştır. Bolşeviklere karşı milli hareketin merkezi Hokand şehri, İ. İ Edrenkin komutasındaki Andican, Namangan ve Oş Kızıl Ordu birlikleri tarafından ele geçirilmiştir (Ömürkulov, 1971:43). Taşkent'i silahla ele geçiren Bolşevikler, 13 Kasım 1917'de Sovyet yönetimini ilan etmişlerdir. Bu durum Kırgızistan'da duruma hakim olan milli aydınları zor duruma düşürmüştür. Kırgızistan'da Alaş Orda, İslam Şurası gibi milli karakterli örgütlerle bağlantı halinde olan Kırgız aydınları çalışmalarını Ekim Devrimi'nden sonra da devam ettirmişlerdir (Ploskih vd., 1999:34). Ancak, dönemin karmaşık siyasi ilişkileri içerisinde belirleyici unsur, ekonomik ve askeri güç olmuştur. Bu güçler ise Rusların elinde kalmışlardır. Rusya'daki Ekim devrimi bölgede gücü bulunmayan Bolşevik birliklerini güçlendirmiştir.

Fergana bölgesini ele geçiren Bolşeviklerin, Kuzey Kırgızistan'da hakimiyet kurmaları, Çarlık memurları yardımıyla şekillenmiştir. Önceden bölgeye hakim olan Eser taraftarı memurların başını çektiği Rus birlikleri, Bolşevik saflarına katılmıştır. Aslında bunların hemen tamamı Çarlık döneminde gelen zengin göçmen, memur ve mülki amir Ruslardır. Ardından, kendi taraflarına geçmeyen sağcı Eser ve milli aydınlara baskı yapmışlardır (Ploskih vd., 1999:34). Çarlık döneminden kalan askeri birliklerde yoğun bir şekilde, Kızıl Ordu saflarına geçmeye başlamıştır. Bunların başında G. Şadilov bulunmuştur (Şvets-Bazarnıy, 1958:23). Kendi silahlarının yanı sıra, yeni birlikler kurmak amacıyla 1918 yılı ortalarından itibaren Taşkent'ten silah gönderilmiştir. Böylece Bişkek Kızıl ordu birliğinden sonra, Tokmok şehrinde de askeri birlik kurulmuştur (İvanitsın, 1958:14). Bolşevik iktidarını bölgede hakim kılmak için Kızıl askeri birlikleri stratejik yerlere yerleşmiş, halkın mallarına el koymaya başlamışlardır (Canturov, 1957:18). Bolşevik Sivil otoritesinin bölgedeki teşkilatlanmasında Nikolay Lutsenko başrolü oynamış, kurulan Bolşevik Bişkek Şehir Komitesi başkanlığına, Aleksey İllarionoviç İvanitsin⁵ komiteyi askerler

4 Hokand Muhtariyeti, Bolşeviklere karşı mücadelesini bırakmamıştır. Ancak silah konusunda büyük sıkıntı çekmiştir. Örneğin 10 Temmuz 1918 tarihinde bütün Fergana genelinde sadece 475 silahlı askeri mevcuttur. (Eleuov vd., 1963, s. 421).

5 Aleksey İllarionoviç İvanitsin, 1870 Odesa doğumludur. Bişkek'e 1916 yılında makine ustası olarak gelmiştir. Bişkek şehrinde Kızıl Askeri Birliklerin oluşturulması, karşı hareketlerin bastırılmasında önemli görevler üstlenmiştir.

ile basmak suretiyle seçilmiştir (Ploskih, 1999:45-46). İvanitsin'in ilk icraatı Çüy bölgesinde bulunan önemli ticarethane ve fabrikalara el koymak olmuştur. Mart 1918'de Kızıl Kıya, Sülüktü, Tokmok ve Kök Cangak'ta bulunan Pamuk temizleme fabrikası, Bişkek'te 15 deri işleme ve dört bira fabrikası, un fabrikaları, yayınevi ve at fabrikalarına el konulmuştur (Canturov, 1957:22 - 23). Bolşevik idaresi Bişkek'te askeri güç ile egemenliğini ilan ederken, Isıkgöl ve çevresinde zor durumda kalmıştır. Ancak kısa süre sonra başka bölgelerden gelen yardımlar, hakimiyetlerini yaygınlaştırmalarına imkan vermiştir.

Almata'da 3 Mart 1918'de Bolşevik idaresinin teşkil edilmesi, Kırgızistan Bolşeviklerinin işini kolaylaştırmıştır. Almata Bolşeviklerinden alınan askeri yardım ile Kırgızistan'ın kuzey bölgelerinde baskı ile Bolşevik idaresi yerleşmeye başlamıştır. P. N. Pavlov komutasındaki Kızıl Ordu, Temmuz 1918'de Isıkgöl bölgesini basarak, Bolşevik sovyetine teslim etmiştir (Canturov, 1957:23). Kızıl ordu tarafından Kırgız köy ve kasabaların tamamında Sovyet yönetimi kurulmasının hemen ardından, halkın bütün mal varlığına el konulmuştur. Bu sebeple birçok bölgede yerel aydınlar, halk ve Bolşeviklere karşı Rusların organize ettikleri Sovyet yönetimine karşı isyanlar çıkmıştır (Canturov, 1963:24). Bu isyanları bastırmak ve kalıcı olabilmek için önceki askeri karakollara Araşan, Ak-su, Ceti-Ögüz, Fergana ve Isıkgöl'ün önemli bölgelerine yenileri eklenmiştir (Canturov, 1957:25). Yerel halk işgale karşı, Ağustos 1918'de Isıkgöl ve Talas, Kasım'da Bişkek, Aralık'ta Belovodks şehirlerinde harekete geçmiştir. Ancak bu hareketlerin hepsi kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bolşeviklerin isyanları bastırmada başarı sağlamalarının temel dayanağı, isyancıların birlikte hareket eden siyasi organizasyona sahip olmamaları, silah bulamamaları ve savaş tecrübelerinin olmamasıdır. İmkansızlıklara rağmen 1920 yılına kadar, Çüy ve Isıkgöl bölgelerinde Bolşeviklere karşı yerel isyanlar devam etmiştir. Hokand Muhtariyeti'nin, Bolşevik Kızıl askerler tarafından dağıtılmasıyla (1918) yerel halk Bolşeviklere boyun eğmeyerek, yaklaşık 15 yıl sürecek olan bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. Anlaşılacağı üzere, Kırgızistan'da Bolşevik idari yapılanması, halk desteği ile değil, askeri baskı ile kurulabilmiştir.

Sovyet yönetimi Kırgızistan'da 1918 yılı ortalarına kadar, yerel milli hareketlere karşı yoğun askeri baskıya devam ettirmiştir. Bir taraftan Alaş Orda ve İslam Şurası birlikleri askeri baskılar ile dağıtılıp, siyasi hakları ellerinden alınırken, diğer taraftan fakir birlikleri adı altında Sovyet kurumlarının temelleri oluşturulmuştur. Bu birliklerin temeli, askeri hiyerarşi ile oluşmuş komitelere dayanmaktadır. Birliklere verilen yetkilerin başında baskı ile halkın mallarına el koyma gelmektedir. Birlikler yayınladıkları bildirimlerde bütün birliklere, *"Biz sizleri emek ailesi içerisine girmeye veya güce baş eğmeye davet ediyoruz."* ifadesi, halka seçenek hakkının verilmediğini, açık bir şekilde göstermektedir. Devamında; *"... Rus köylerinde, kışlaklarda ve yerli köylerindeki zenginlere... kulaklara karşı durmadan mücadele... karşı gelenlerin elinden bütün üretim araçlarına el koymayı emrediyoruz"*(Canturov, 1957:24) ifadelerinden anlaşılacağı üzere Bolşeviklerin baskı kurulması yöntemini uyguladıklarını göstermektedir.

Bildirilerin belirlediği yöntem ile Bolşevikler, Kırgızistan'da öncelikle mektep, medrese, cami ve kiliselere el koymuşlardır. Buralar, Bolşevik propagandasının ya-

pıldığı merkezler haline dönüştürülmüştür. Matbaaların tamamına el konularak, matbu propagandada etkin bir şekilde kullanılmıştır (Trifonova:61 - 62). Ekim işlerinin yaklaşması sebebiyle Eylül 1918'de, ekim alanlarına el koymak suretiyle tekelleştirilmiştir (Canturov, 1957:23). Böylelikle 1918 yılı hasadı daha ekilmeden, Bolşevikler tarafından sahiplenilmiştir. Dolayısıyla millet, bir tarafta Bolşeviklik diğer tarafta açlık seçenekleri ile baş başa bırakılmıştır. 17 Eylül 1918'de Isıkgöl bölgesinde bulunan, kilise ve camilerin ve çalışanlarının taşınır-taşınmaz bütün mallarına el konulmuştur (Canturov, 1957:24). 15 Ekim 1918'de şehir ve kasabalardaki evlere girilmiş, altın, gümüş ve değerli eşyalar halk komiteleri adına yağmalanmıştır (Canturov, 1957:24). Dolayısıyla, mekteplere el koymak suretiyle kültürel, dini mekanlara el koymak suretiyle dini, bey ve yerel siyasi liderlerin mallarına-siyasi haklarına el koymak suretiyle ekonomik-siyasi baskı daha Bolşeviklerin yönetimi kurulurken başlamıştır.

Fergana Kırgızlarının merkezi olan Oş ve çevresi Taşkent'e yakın olduğu için buradaki el koymalar, 1918 yılının ortalarında tamamlanmıştır. Her bir yerleşim biriminden toplanacak vergi ve el koymaların kararları alınmıştır. Hocent merkez halkından 300.000, Ura-tübe 200.000, Kostakovsk 75.000, Nausk, 25.000, Gulyakan-dozsk 125.000, Salgar 10.000, Dalverzinsk 50.000, Andican 50.000, İsfaney 15.000, Çapkulun 10.000, Boksasıbergen 15.000 ruble toplanması kararlaştırılmıştır (Eleuov, 1963:422). Yerel Bolşevik komitelerinden verilen bu emirler halkın durumuna bakılmaksızın, ağır bir şekilde uygulanmıştır. Fergana bölgesinde halkın büyük çoğunluğu yerleşik yaşadığı için Bolşevik baskısı burada yaşayan Kırgızlar üzerinde ağır bir hal almıştır. Oş, Andican, Calalabad gibi bölgeler Kızıl Ordu'nun zulümlerine karşı, bilindiği üzere Basmacı Hareketi adı verilen, bağımsızlık mücadelesini başlatmışlardır. Yedisu ve Sırderya Kırgızlarının bozkır hayatını sürdürüyor olmaları sebebiyle Bolşeviklerin onlara ulaşmalarını geciktirmiştir.

Kırgız aydınları, Alaş Orda ve İslam Şurası'nın yanı sıra, Sosyalist Eserler ile yakın diyalog halindeydiler. Eserler ile birlikte hareket etmenin temel sebebi, Eserlerin Çar'a karşı mücadelesi olmuştur. Bilindiđi üzere Bolşevik Ekim Devrimi'ne Sosyalist Eserler de destek vermişlerdir. Ancak daha sonra, Temmuz 1918'de Bolşeviklere karşı darbeye girişmişler, ancak başarılı olamamışlardır. Bu olaydan sonra Bolşevikler, solcu Eserleri tasfiye etmeye başlamışlardır. Türkistan Eserleri ise merkezde gerçekleşen başarısız darbe girişimini desteklemediklerini beyan ederek kınamışlardır (İzvestiya, 1918:1 - 3). Zira Türkistan'da halk desteği açısından güçsüz olan Bolşevikler, yanlarında hareket eden Eserleri ihraç etmemişlerdir. Dolayısıyla Milliyetçi Kırgız aydınları, mecburen Bolşevik partisi içerisine bu yolla girmişlerdir. Bolşevik Parti ise, bölgede başka dayanağı olmadığı için onları kabul etmiş, bir süre siyasi tasfiyeye girişmemiştir. Aydınlar, sonraki süreçte Bolşevik partiden ayrılacak bir ortam bulamamışlar, Sovyet organlarında önemli görevler üstlenmeye başlamışlardır. Kırgızistan'da, Bolşevikler ile birleşmeden önce kimlerin, hangi hareket mensubu olduğu konusunu aydınlatacak belgeler, yerel organlar tarafından yok edilmiştir. Sovyetlerin bölgede güçlenmesi sonucu, yerel aydınlar asıl düşüncelerini açıkça ortaya koyamamışlardır. Ayrıca, Ekim 1918'de yapılan Yedisu Bölge Kongresi ile solcu Eserler, Bolşeviklere katılmışlardır. 1321 üyeye sahip Bişkek

Eserleri, 1680 üyesi bulunan Bolşevik parti ile birleşmiştir (Ploskih vd., 1999:32). Dolayısıyla milli aydınlar karşısında, Bolşevikler önemli bir güç haline gelmişlerdir. 1919 yılı ortalarına kadar Kırgızistan'da Bolşevik parti, yönetimi tamamen ele geçirmiştir. Eserlerin Bolşevikler tarafına geçmesi sonucu, milli aydınların büyük bir kısmı Bolşevik Parti'ye üye olmak durumunda kalmıştır.

Bolşeviklerin bölgedeki durumu, milli aydınları taraflarına çekmek için politika uygulamalarına sebep olmuştur. Zira Bolşevik Parti Türkistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Kırgızların yoğun olarak yaşadıkları Fergana ve Yedisu bölgesinde de güçlü değildir. Solcu Eserleri ne kadar taraflarına çekse de, sağcı eserler ve yerel halk İslam Şurası, Alaş Orda ve Ulema hareketleri karşısında, Bolşevikler sadece askeri güç ile tutunabilmişlerdir. Taşkent'te Türkistan Sovyet yönetimini (30 Nisan 1918) ilan eden Bolşevikler, oluşturdukları 15 kişilik Halk Komiserleri Sovyeti'ne bir tane bile yerli halktan komiser atamamışlardır (Ploskih vd., 1999:46). Buda Bolşevik İhtilali'nin ve bölgede örgütlenmesinin Türk ve Müslüman yerli halktan destek almadığını, açık bir şekilde göstermektedir. Yerel halk milli hareketleri desteklemektedir. Ancak Kızıl Ordu var gücü ile bu hareketleri bastırmıştır. İşgaller gerçekleşikten sonra yerel Sovyet organlarının kalıcı devamlılığının sağlanmasında, halk ve aydınların desteği önemli bir güç ve engel olarak, ortaya çıkmıştır. Zira Bolşevikler bölgede ne sayı olarak, ne de siyaseten güçlüdür. İşçi sayısının az olması ve Ekim devriminden sonra yerel halkı baskı altında tutma durumunun ortaya çıkması, yerli nüfusta tabakalar arasındaki farkın zayıflığı, komünizmin bölgede güç kazanmasını engellemiştir. Ayrıca az sayıda olan işçilerin, Sovyet komitelerini kurarken merkeze bağlı olmamaları, yerel aydınların desteğine ihtiyacı artırmıştır.

Müslümanların Bolşeviklere karşı mücadelesini parçalamak isteyen Lenin, bildiği üzere Ekim İhtilali'nden kısa süre sonra 3 Kasım 1917'de Rusya uluslarının kendi geleceğine karar vereceklerini beyan eden "*Rusya Halkları Hakları Beyannamesi*" ve 22 Kasım 1917'de Müslümanların kültürel ve dini özgürlüklerini tanıyan "*Rusya ve Doğu Müslümanları Emekçileri Beyannamesi*"ni ilan etmiştir (Kurat, 1990:329 - 330). Ayrıca 25 Ekim 1917'de Sovyetlerin II. Kongresi'nde alınan özgürlük kararları Türklerin bağımsızlık umutlarını güçlendirmiştir.⁶ Ancak sonraki olaylar, Bolşeviklerin beyanlarına sadık kalmadıklarını, Türklerin de bu beyanlara itibar etmediklerini açık bir şekilde göstermiştir. İşgaller tamamlandıktan sonra yerel halkı, kendi organlarına dahil etmemekle birlikte, onlar için 5 Kasım 1918'de Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı olmak suretiyle Rusya Müslümanları Bürosu kurulmuştur (Altımuşova, 2010:4). Buradaki temel amaç yerel halkı taraflarına çekmek ve daha da önemlisi kontrol altında tutmaktır.

Kırgız aydınlarının Bolşevik partiye katılımlarını sağlayan diğer bir sebep ise Komünistler arasında bulunan yerel şahsiyetlerdir. Bunlardan birisi olan ve 1920 yılında Rusya Komünist Partisi içerisinde kurulan, Türkistan Müslüman Bürosu'nun

6 25 Ekim 1917'de toplanan II. Sovyet kongresinde alınan kararlar şunlardır: 1. Rusya'da ulusal toplulukların eşitliği ve egemenliği tanınacaktır. 2. Rusya'da ulusal toplulukların ayrılma ve bağımsız devletler kurma hakkı dahil, kendi kaderlerini serbestçe tayin etme hakkı vardır. 3. Ulusal ve dinsel her türlü ayrıcalık ve sınırlamalar kaldırılacaktır. 4. Rusya'nın sınırları içinde yaşayan ulusal azlıklar ve etnografik gruplar özgür gelişeceklerdir. (Hablemitoğlu, 2004, s. 29)

başında bulunan Turar Rıskulov ve Kırgız Orazbekov'dur. Rıskulov'un fikirleri ve Komünist parti içinde 1917'den itibaren yaptığı çalışmalar dikkate şayandır. Turar Rıskulov, Kazaklar arasında Sosyalist derneklerin kurulmasını sağlayan Kazak milliyetçisidir. O, Türkistan'da özellikle Kazaklar arasında Komünist parti için yaptığı çalışmalarla parti içinde önemli yerlere gelmiş, 1923 – 1924 yıllarında TÖSSC'de hükümet başkanlığı yapmıştır. Rıskulov, Türkistan'da Komünist Parti'nin önde gelen savunucularından birisi olmasına rağmen, Kırgız aydınlarında olduğu gibi Çarlık yönetimine karşı 1916 isyanına katılmış, Kazak Gazetesi'ni yakından takip edip çeşitli konularda yazılar yazmıştır. Türkistan halkının milli dil ve kültürel gelişimi için çaba harcayan, özellikle de bağımsızlık için mücadele eden bir siyasi şahsiyettir.⁷ Rıskulov ile Arabayev, Sıdkov gibi aydınlar ihtilal öncesinden beri birbirlerini tanımaktadırlar ve birçok konuda aynı düşüncededirler (Kırgız Bilimler Akademisi El Yazmaları Bölümü, *No 96:40*). Amaç aynı olmasına rağmen, farklılık seçilen yollarda olmuştur.

Bazı aydınlar, fikirlerini Alaş Orda içerisinde gerçekleştirme yolunu seçerken, diğerleri İslam Şurası, Rıskulov ve Orazbekov gibiler, Sosyalistler safında çalışmayı tercih etmişlerdir. 1920 yılında Rıskulov'un, Türkistan Müslüman Bürosu başkanlığına gelmesi ve buradaki TÖSSC hakkındaki bağımsızlık tezi diğer milli aydınları etkilemiştir.⁸ Dolayısıyla Kırgız aydınları, diğer birçok milliyetçi Türk aydını ve Alaş Ordacılar gibi 1918 yılından itibaren Bolşeviklerin yönettiği Komünist Parti'ye katılmışlardır. Bundan sonraki faaliyetlerini Komünist Parti içerisinde yürütmüşlerdir. Ancak hiçbir zaman milli çizgiden ayrılmamışlardır. Kırgız ve Türkistan aydınlarının ihtilalden önceki mücadeleleri ile sonrası konusunda, bir değişim sözü konusu değildir. İhtilaller sonrasında da aydınların, temel amaçları arasında köylerdeki sömürgeciliğin durdurulması, Çarlık Rusya Hükümeti'nin önceden Kırgızlardan aldığı arazilerin kısmen iade edilmesi, Türkistan halkının haklarının genişletilmesi, Türkistan'ın bağımsızlığının kazanılması olmuştur.

Önceden nasıl Çarlık yönetimi içerisinde hareket edilmiş ise, şimdi de aynı şekilde Bolşevik idari organlarında mücadele edilmesi düşüncesi çerçevesinde, kanunlara uygun mücadeleden başka seçenek kalmamıştır. Böylelikle Bolşevik partinin kısıtlı izin verdiği ölçüde, Sovyet organlarına girmişlerdir. Ancak dönem dönem Bolşeviklerden farklı hareket ettikleri bahanesi ile yerel Sovyet komitelerinden Müslümanların sayısı azaltılmaya çalışılmıştır. Ta ki Mart 1919'da Türkistan Komünist Partisi çatısı altında, Müslüman Bürosu kurulana kadar. Yerel aydınlar, ancak bundan sonra yerel Sovyet organlarında söz hakkı kazanabilmişlerdir. Dolayısıyla milli aydınlar, oluşturdukları Müslüman bürolar aracılığı ile yerel halkın hakkını koruma imkanı bulmuşlardır. Bu sebeple milliyetçi, dinci ve burjuva

7 Detaylı Bilgi için Bakınız; (Adıgüzel, 2005, s. 17 – 82).

8 Rıskulov'un Türkistan Devleti tezine göre; 1. Şimdiye kadar yürürlükte olan Rus kanunları kaldırılmalı ve hukuk işleri Türkistanlılara devredilmelidir. 2. Türkistanlılar kendi milli meclislerine sahip olmalı ve bütün kanunlar bu meclis tarafından çıkarılmalıdır. Türkistan'da şimdiye kadar kanun çıkaran Rus organı, kanun dışı ilan edilerek feshedilmelidir. 3. Ruslara özel imtiyazlar tanıyan seçim düzeni yürürlükten kaldırılmalıdır. 4. Bundan böyle Türkistan'a Rus askerleri gönderilmemelidir. Şimdiye kadar gelip yerleşmiş olan askerler Türkistan'dan alınmalı ve yerlerine Tatar ve Başkırt askerleri yerleştirilmelidir. (Hayit, 2004, s. 231).

suçlamalarına maruz kalmışlardır. Mart 1920'de Müslüman Büroları milliyetçilik suçlaması ile Komünist Parti büroları ile birleştirilmiştir (Ploskih vd., 1999:47). Birleştirme sonucu, organların yenilenmesi bahanesi ile ilk siyasi baskılar başlamıştır. Bolşevik parti içerisinde, solcu, Eserci ve milliyetçi suçlamaları ile yapılan temizlik sonucu, Bişkek kazasında 9.300 komünist üyeden 2.348, Isıkgöl'de 869 komünist üyeden 540, Narın'da 7.000 komünist üyeden, 1.550 komünist kalmıştır. 1921 – 1922 yıllarında bütün Rusya genelindeki temizlik ve parti üyelerini yenileme çalışmalarında Oş, Karakol, Narın ve Bişkek kazalarında 4.407 komünist üyeden 2.023'ü partiden çıkarılmıştır (Vorolaeva, Djunuşaliev, Ploskih, 2002:135). Bolşevikler bir taraftan ulusların dini, kültürel ve milli haklarına saygı duyacağını açıklarken, aynı zamanda milli aydınları dinci, milliyetçi söylemi ile baskı altına almıştır. Bölgede iktidarını kayıtsız şartsız olarak yerleştirmek isteyen Bolşevikler, yerel aydınlara karşı baskı aracı olan milliyetçilik ve burjuva söylemini daha başından itibaren kullanmaya başlamışlardır.

Sonuç

Rusya'da 1917 Şubat İhtilali'nden sonra Kerenskiy başkanlığında bir Geçici Hükümet kurulmuş, ancak siyasi kargaşa ortadan kalkmamıştır. Aynı zamanda ihtilalin gerçekleşmesinde ön saflarda yer alan Rus Sosyalistleri ve Liberalleri kendi aralarında iktidar mücadelesine girmişlerdir. Bu arada Kırgız aydınları çeşitli milli ittifaklara destek vermek suretiyle Türkistan'ın bağımsızlığı için milli mücadeleye dahil olmuşlardır. Ancak aralarında, bir birlik söz konusu değildir. Siyasi yönden böyle karışık bir ortamda, Ekim 1917'de Bolşevik devriminin yaşanması, siyasi durumu daha da zora sokmuş, Bolşevikler ile savaş başgöstermiştir. Yedisu ve Sır Derya bölgesindeki Kırgız aydınları bu karışık ortamda, Alaş Orda taraftarlarının yanında yer alıp, çeşitli siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak 1920 yılında Rusya'da Kızıl Ordu'nun iç savaşı bitirmesi ve Türkistan'da kurulan Muhtar Türk Cumhuriyetlerini yıkıp, yerine 1918 yılında kurulmuş olan Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni (TÖSSC) askeri işgaller ile güçlendirmesi, Türkistan'da siyasetin yönünü bir anda Bolşevikler lehine değiştirmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durumlar, aynı zamanda Kırgız aydınların Bolşevik Partisi'ne katılma kararı almasına sebep olmuştur. Onların Komünist Parti'ye katılmalarının temelinde, halkın çıkarlarını savunma mücadelesini Bolşevik idare içerisinde devam ettirme düşüncesinde yattığı, sonraki olaylardan daha açık bir şekilde anlaşılacaktır.

Kaynakça

Kırgızistan Cumhuriyeti Merkezi Siyasi Dokümanlar Arşivi

KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 188.

KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 110.

KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 2744.

KRBMSDA, F. 10, Op. 15, d. 2743.

KRBMSDA, F. 10, Op., 1, d. 31.

KRBMSDA, F. 10, Op., 1, d. 31.

Kırgız Bilimler Akademisi El Yazmaları Bölümü İnf. No:96.

Abdullayev, R. M. Agzamhodcayev: S. Alimov, İ. A. vd. (Red). (2000). *Turkestan v naçale XX veka:k istoriiistokovnatsionalnoynezavisimosti*. Taşkent: Şark.

Adıgüzel, H. (2005). *Milli komünizmin öncüleri riskulov*. İstanbul: İleri Yayınları.

Altımuşova Z. (2010). *1920-1930 cc. Kırgızstanda Sovet rejiminin kulaktardı tap katari coyusayasati*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bişkek.

Amancolova, D. (2009). *Alaş v Etnopolitiçeskoy İstorii Kazahstana*. Almatı.

Arabayuulu, İ. (1917, 7 Aralık) Biçare Kırgız Boorunardınutpagıla. *Kazak gazetesi*. No:236.

Bektenov, Z. (1988, 16 Haziran). Öçpöz İzder Okumuştuu-Agartuuçu İşenalı Arabayev. *Kırgızstan madaniyati*. No:25, ss. 7.

Canturov, B. (1957). *Kırgızstanda oktyabrrevolutsiyası cana grajdandıksoguş*. Frunze.

Canturov, B. (1963). *Grajdanskayavoyna v Kirgizii*. Frunze.

Çokayoğlu, M. "25. 10. 1917 – 7. 11. 1933", *Yaş Türkistan*. S. 48. s. 8.

Dunuşaliev, C. (1993). *Kırgızstan preobrazovatelni eprotsessı 20 – 30'h Godov*. Bişkek.

Devlet, N. (2011). *Unutturulan Türkçü İslamcı modernist İsmail Gaspıralı*. İstanbul.

Devletşin, T. (1981). *Sovyet Tatarıstanı*. Çev.:Mehmet Emircan, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eleuov, T. E. (Red.). (1963). *İnostrannaya voennaya interventsıya ı grajdanskaya voyna v sredney azii I Kazahstane dokumenti i materialı*. Alma-ata.

Hablemitoğlu, N. (2004). *Yüzbinlerin sürgünü Kırım'da Türk soykırımı*. İstanbul.

Hayit, B. (TTK). *Türkistan devletlerinin milli mücadeleleri tarihi*, Ankara:TTK.

Ilgar, İ. (1990). *Rusya'da birinci müslüman kongresi*. Ankara.

İsakeev, B. (1932). *Kırgızskoe Vosstanie 1916 Goda*. Frunza:Kırgosizdat.

İvanitsın, A. İ. (1958). Pişpektegıpartiyalık Uyumdun Tarihınan. *kırgızstan'da grajdandık soguşka cana revolutsiyalık okuyalarga katışkan adamdardın eskerüülörü*. Frunze. ss. 5 - 19.

İzvestiya. (1918, 22 Kasım). No:245. ss. 1-3.

Kara, A. (2002). *Mustafa Çokay'ın hayatı ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı yolundaki mücadelesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara.

Kurat, A. N. (2010). *Rusya tarihi başlangıcından 1917'ye kadar*. Ankara:TTK.

Kurmanov, Z. (1997). *Politeçeskayaborba v Kırgızstane 20-e Godı*. Bişkek:İlim.

Maanaev, E. (2007, 25 Dekabr). İ. Arabayevdin Koolduk-Sayasıy İşmerdigi. *Erkintoo*. ss. 10.

Maksutov, B. (2008). *Kırgızdın Belgilüü agartuuçuları*. Bişkek.

Ömürkulov, M. (1971). *Kırgızstandın emgekçileri sotsialisttik revolutsıyanın lenindik teoriyasın işkeasıruu üçün küröstö*. Frunze.

Ploskih V M.-Kurmanov, Z.-Begaliev S. (1999). *Abdikerim Sıdıkov natsionalny lider*. Bişkek.

- Ploskih, V. (1993). Moldokenatsionalnoy İntelligentsii. İşenali Arabayev Tuulgan Kününün 110. cildigina arnalgan cıynak. Bişkek, ss. 50-55.
- Rıskulova, K. (1993). Eskerü. İşenaalı Arabayev' din Tuulgan Kününö 110. cildigina arnalgan cıynak. Bişkek:İlim Tabılga. ss. 48.
- Saray, M. (1996). *Yeni Türk Cumhuriyetleri tarihi*. Ankara.
- Semenov, İ. E. (Red.). (1991) *Otuz Cetinci Cıl Kırgızstanda*. Bişkek. 1991.
- Semenov, Y. (2001). *Bolşevikiprihodyat k Blastirevolutsiya 1917 god v petrogradeves mir*. Moskva.
- Şvets-Bazarnıy, G. İ. (1958). Pişpekte Oktyabrın Kündöründö. *Kırgızstan'da Grajdandık soğuşka cana revolutsiyalık okuyalarga katışkan adamdardın eskerüülörü*. Frunze. ss. 20-43.
- Taymas, A. B. (1947). *Rus ihtilalinden hatiralar I 1917 – 1919*, İstanbul.
- Trifonova, E. S. *Politiçeskaya propaganda kak element vliyanıyana massı v 20-e gg. XX v. (Na Primere Kırgızstana)*. UDK. 94 (575.2). ss. 60 – 63.
- Vorolaeva, V., D.-Djunuşaliev, P. (2002). *V İstoriyaoteçestvo Kratkiy Kurs Lektsiy po İstorii Kırgızstana*. Bişkek.